

VÖRÖSMARTY MIHÁLY VÁLOGATOTT MŰVEI I—III.

*A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Magyar Klasszikusok-sorozatában.
Sajtó alá rendezte, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Waldapfel József.*

A visszahódított Vörösmarty — ezt a címet lehetne a Magyar Klasszikusok előttünk fekvő háromkötetes válogatásának adni. A százötvenéves évforduló alkalmából irodalomtörténetírásunk feladatait Waldapfel József bevezető tanulmánya a következőkben jelöli meg: „Ez az évforduló kötelező alkalom arra is, hogy Vörösmarty mai értékét felmérjük, költészetét meghódítsuk az épülő magyar szocialista kultúra számára, hogy a dolgozó nép kincsévé tegyük.“ Ennek a célnak a zászlaja alatt indul a jelen kiadásnak nemcsak a bevezetése, hanem a válogatás is, s a cél szempontjából mindkettő egyformán jelentős. Hogy a százötvenéves Vörösmarty valóban a mi Vörösmartyunk, a dolgozók Vörösmartyja lehessen, ahhoz nem elég eltávolítani írói és emberi arcképéről mindazokat a torz vonásokat, amelyeket polgári esztéták és ellenforradalmi áltudósok hamisítottak rá, még az is csak félmunka, ha világos, éles vonásokkal megrajzoljuk a reformkor nemesi liberális és polgári-demokratikus küzdelmeiben benneélő, a harci kérdéseket a maga kérdései gyanánt átélő költő képét, — mindezekben túl szólni kell magának Vörösmartynek is, műveinek egy olyan válogatásában, amely a költő saját szavaival érezteti, hogy van mondanivalója, lényeges mondanivalója szocializmust építő korunk számára.

Allapítsuk meg először is, hogy a Magyar Klasszikusok jubileumi kiadása nagy lépéssel visz bennünket közelebb ennek a célnak eléréséhez, mégpedig mind bevezetésével, mind szemelvényanyagának összeállításával. Szóljunk először a bevezető tanulmányról. Waldapfel József öt rövid fejezetben vázolja fel Vörösmarty írói és politikai pályáját, beleállítva a reformkor és a szabadságharc kora általános fejlődésébe, s mindenütt meggyőzően mutat rá, hogy az általános fejlődés és Vörösmarty egyéni fejlődése a legközvetlenebb kapcsolatban áll. Waldapfelnek Vörösmarty fejlődése körül végzett újrafeltáró munkája különösen három ponton vezetett döntő eredményekre. Első: a Zalan-korszak és a fiatalkori nagy epika értékelése. Hogy a Zalan futása a megyei ellenállás levegőjében jött létre, arra már Gyulai rámutatott, de a bevezető tanulmány nyomatékosan utal rá, hogy Vörösmarty ellenállása már ekkor is lényegesen más és több, mint a nemesi osztály hamar megbékíthető felbuzdulása. Szenvedélyes zsarnokgyűlölet olvad bele, nemcsak a honfoglalás emlékeit ébresztgeti, hanem a szabadságharcokéét is, és van benne valami a nyílt harc kitörését megelőző idő feszültségéből. „Az eljövendő magyar szabadságharc nyíltan ki nem mondott reménye bújjik meg egész korai epikus költészeté mögött.“ Többről van itt szó, mint csak arról, hogy Vörösmarty végre meg akarja írni a magyarság hiányzó nemzeti eposzát. Különösen figyelemreméltó a forradalmi mondanivaló hangsúlyozása Vörösmarty legjobb korai drámájában, *A bujdosók*-ban.

A másik kérdés, amelyben tisztábban látunk Waldapfel tanulmánya nyomán: Vörösmarty népiessége. Az ő érdeme annak kimutatása, hogy Vörösmarty költészetének népies eleme nem pusztán esztétikai próbálgatás, nem a mindenre szomjas költő egyéni élményvágyának megnyilvánulása, hanem

politikai tett és egyre határozottabbá váló politikai magatartás is. Vörösmarty e tekintetben nem éri el Petőfit, de mégis legközvetlenebb elődje. Amikor a nagy politikai szerepet megtalálja, már szakított a feudalizmussal, s legharcosabb politikai verseiben már az egész nép jogait kéri az elnyomóktól számon. Rendkívül tanulságos az, ahogy a bevezető ennek a magatartásnak irodalmi oldalát bemutatja. Gyermekkori emlékek újraéledése, népi alakok fokozott szerepeltetése, a nép nyelve és a népköltészet műfajai felé fordulás, s ezek nyomán Vörösmarty költői nyelvénél, stílusánál általakulása: így egyívé tömörítve, elfeledett vagy elhanyagolt művek és nyilatkozatok Vörösmarty költészetének egyik lényeges elemét emelik újból az érdeklődés és az értékelés előterébe.

A harmadik döntő ponton, Vörösmarty 48-as szerepének feltárásában és értékelésében Waldapfel azokat az adatokat és dokumentumokat használja fel, amelyeket néhány évvel ezelőtt ő maga kutatott fel és közölt a Magyar Századok-emlékkönyv lapjain. Az ott adott kép most válik teljesen meggyőzővé, beállítva Vörösmarty egész fejlődésébe, — miután ismerjük a fiatal Vörösmarty forradalmi hangjait, zsarnokgyűlöletének előző megnyilvánulásait és azt a következetességet, amellyel a nép ügyét már a negyvenes években magáévá teszi.

Waldapfel József bevezető tanulmánya tehát azt a célt, amelyet első soraiiban maga elé tűzött, sikeresen megoldotta. Nem lenne teljesen igazságos ettől a bevezetőtől — Vörösmartyval kapcsolatban — olyan kérdések megoldását kérni számon, amelyek megoldásával egész marxista-leninista irodalomtörténetünk adós s amelyek tisztázására még ezután elvégzendő hosszú részletmunkák szükségesek. Mégis legalább röviden utalnunk kell néhány olyan pontra, amelyen a Waldapfel-nyújtotta képet a jövőben múlhatatlanul ki kell egészítenünk, akkor is, ha elhalasztjuk olyan bonyolult problémák megoldását, mint az írói egyéniség kérdése, s ha számot vetünk is azzal, hogy klasszikusaink alkotásainak nyelvi, stilisztikai, esztétikai elemzése csak fáradságos részlettanulmányokból születhetik meg. Mindezekben túl van közvetlen megoldanivaló is még. Ilyen először is a magyar romantika kérdése, amelynek tisztázására talán most már megvannak az elvi alapok. Csatlakozik hozzá a magyar nagy epika tizenkilencedik századi újjáéledésének problémája. Olyan irodalmi fejlődésről van itt szó, amely Vörösmartytól Aranyon túl, szinte az egész századon átnyúlik. Nemesak a társadalmi-politikai alapok tisztázása volna szükséges, ki kellene mutatni azt is, hogy az eposz és a költői elbeszélés hagyományos, sok vihart átélt műfaja milyen új alakzatokat hozott létre, milyen új poétikai-stilisztikai értékeket termelt nálunk a század folyamán, s hogyan indul meg, mit köszönhet a magyar epika Vörösmarty-nak. Amilyen kevés rejtélyt ad fel Vörösmarty drámája, mint dráma (bár a Csongor és Tünde kérdése lezártnak egyáltalán nem tekinthető), éppen olyan gazdag, meg nem fejtett mozzanatokban Vörösmarty korai epikája. — Harmadikul kell említenünk a kiegészítendők közt a kapcsolatot a kor irodalmi mozgalmával. Ezeket a mozgalmakat valósággal újra fel kell tárnunk, és így újraértékelnünk. E téren már a jelen kiadás bevezetője is többet adhatott volna; hiszen Vörösmartyja irodalmilag valósággal légüres térben mozog. Igen hálásak lettünk volna, ha a nagy politikai mozgalmak mellé Waldapfel felvázolta volna a keretükben kibontakozott irodalmi mozgalmakat is. Vörösmarty fellépése egybeesik Kisfaludy Károly vezetőszerpének megalapozásával. — Kisfaludy halála után, mint szerkesztő és akadémikus az irodalmi élet kellős közepébe kerül: minő frontok alakultak itt ki, mi volt a mélyebb értelme a harmincas és negyvenes évek elég sűrű polémiáinak: milderre csak a harmadik kötet néhány szemelvényéből következtet az olvasó. A képet nem érdektelenül egészítette volna ki az utalás arra: milyen viszonyba került Vörösmarty Petőfi mellett a negyvenes években fellépő új, plebejus-demokrata írónemzedékkel. Talán túlsok az, amit egy szélesebb olvasóközön-

ségnek szánt válogatástól követelünk; e hiányos pontok jelzésével inkább csak arra akartunk rámutatni: milyen feladatok várnak még Vörösmarty teljes visszahódításával kapcsolatban irodalomtörténetírásunkra. Reméljük, hogy az idevágó munkálatok nem fognak késlekedni: megindulásukhoz kitűnő alapot ad Waldapfel József bevezető tanulmánya.

A bevezető után magukra a szemelvényekre fordítva a szót, leszögezhetjük, hogy a válogatás nagy vonalakban méltó ahhoz az igazi Vörösmartyhoz, akit a tanulmányból megismertünk, s hogy a szerkesztőnek sikerült e téren is igen sok pozitívumot napvilágra hoznia. Az első kötet jelentékeny részét a kisebb költemények foglalják el. Már az első lapok jó benyomást keltenek: Waldapfel kiemelte a Zsengékből mindazt, ami valódi érték, s ami eddig a Gyulai-kiadás egyik utolsó, általában igen kevés figyelemre méltatott kötetében, vagy a Brisits-féle szöveggözlésben valósággal el volt rejtve a nyilvánosság elől. Vörösmarty kezdő korszakának legtöbb alkotása csak fejlődéstörténeti érdekű, de akadnak köztük olyan igazi kincsek is, mint a *Mit forralt, a Zotmund, A templomba záratásom*ok stb. Az itt közölt szemelvények meggyőznek arról, hogy már a fiatal Vörösmarty a realitás iránti egészséges érzékkel fordul a környezet, a társadalom felé. — Helyesen tette W., hogy erős kézzel nyúlt a Zalán utáni évek lírai terméséhez, s megszüntette a szerelemvágó Vörösmarty előtérbeállítását. Az ifjú Vörösmarty lírájának valóban van egy tetemes része, amely hiányból, sóvárgásból táplálkozik; ennek a lírának alapvető jellegzetessége az irrealitás, bár a nyelv hajlékony zeneisége s a szimbolika éteri könnyedsége költői szempontból figyelemreméltó. E csoportot itt mindössze egy-két mutatóba hagyott alkotás képviseli (*Földi-menny, Helvilához*), a többinek háttérben kell maradnia a politikai szerepét megtalált Vörösmarty hazafias költészete s a férfi-Vörösmartynak Laurához írt szerelmes versei mögött. Híven tükrözi a válogatás a népi vonal alakulását. A korai népdalkísérletek mellett a harmincas évek elejének népdaljai és népi zsánerképei megint az új, reális, egészséges Vörösmartyt adják a fellegek és csillagok közt ábrándozó költő helyett. Jól egészíti ki ezt a képet a harmadik kötetben közölt két novella: *A holdvilág* — és *A kecskebőr*.

Viszont egy másik ponton W. nem volt elég erélyes: nem számolt le eléggé Vörösmarty verseinek egy kisebb csoportjával, amely nemesak hogy politikai-társadalmi dokumentumnak értéktelen, hanem költői szempontból sem több a kor divatjához való alkalmazkodásnál. Vörösmarty kis epikájáról van szó: a romantikus képzetet torz alkotásairól, a hűségtelen nők, véres bosszút álló férfiak, sírból visszajáró kísértetek történeteiről, amelyekhez hozzávehetünk néhány magyar történeti tárgyú elbeszélést is (pl. Kemény Simon). Többnyire kidolgozásuk lazasága, az igazi epikus megformálás hiánya jelzi, hogy nem fakadtak a költői alkotóerő mélyéről. W. kihagyott belőlük, de néhánynak mégis megkegyelmezett, s ezt a kegyelmet nem érezzük indokoltnak. (*Turi nője, A rabló, A túlvilág kép.*) E típusból teljesen fölöslegesnek érezzük *A katona* felvételét. Ismerjük a vers politikai mondanivalóját: a katonaállítás új módját (kötéllel-fogás helyett sorshúzás) népszerűsíti s a sor alá esett legények számára mond el vigasztaló történetet. De a történet maga, még a nem-epikus Vörösmarty mértékével mérve is, naív, erőltetett, rögtönzött, szinte példája annak, hogyan nem szabad irányzatoknak lenni. Mindezek helyén elfért volna s talán méltóbban is szerepelt volna egy részlet a nagy epika valamely mellőzött alkotásából, pl. a Tündérvölgyből, vagy a Délszigetből.

A drámák külön kötetet kaptak (a II. kötet), de ami ebbe a sovány kötetbe belefért, az bizony elég kevés. Viszont az új Vörösmarty-kép, a túlítás a Gyulai-féle sablonon, itt is erősen jelentkezik. Gyulai háromkötetes válogatásának drámai kötetében a Csongor mellett a rossz értelemben vett

romantikus, de viszont politikátlan drámákat adta az olvasó elé (Vérnász, Marót bán, Az áldozat). W. valósággal fölfedezi V. legharciasabb drámáját: *A bujdosók*-at, s (szintén a Csongor mellett) hozzáfűzi a súlyos dokumentumjellegű *Árpád ébredését*. Ha ezt a vonalat tovább akarjuk vinni, kívánatos lett volna egy-két felvonás még a Czillei és a Hunyadiak-ból. A fátyol titkai, tudomásunk szerint, a szerkesztő akarata ellenére maradt ki a kötetből. Nagy kár; az a bizonyos birkózás fantasztikum és realitás között, amelyet W. a Csongorral kapcsolatban kiemel, itt valami különös egyensúlyba jut, s a darab, a maga naív, tündéresbe hajló módján mégis megőrökíti a magyar polgári-nemesi, hazafias mozgalomnak egy kezdeti, de éppen fiatalos naivságával vonzó stádiumát.

A válogatás legmeglepőbb része a harmadik, a prózai kötet. Ilyen mértékű válogatás a multban prózai anyagot soha nem adott, s V. prózája az irodalmi köztudat számára aligha jelentett többet egy elsüllyedt világrésznel. Ennek részleges napfényrehozását föltétlen indokolja az, hogy Vörösmarty prózája pályájának néhány szakaszán lényeges mondanivaló hordozójává válik. W. éppen ezekhez a szakaszokhoz fordult: közli a nép felé való fordulás idejéből a két groteszk novellát, a Nemzeti Színház első, küzdelmes éveiből színbírálatait, melyekhez a dramaturgiai értekezés csatlakozik, s a 48-as évből az úgyszólván ismeretlen decemberi vezéreikket, néhány eddig is ismert politikai cikk és A kelet néperől írt vitairat részletei mellett. E három kört átlépve, azonban bizonyos túlméretezettséget kell megállapítanunk. A novellák közül *A füredi szívhalászat* értékes dokumentum ugyan, legjelentősebb sorait a bevezető tanulmány is idézi, de amit Vörösmarty Kajáry kritikájához körítésnek ad, a „Szívhalászat“ története, annyira naív, laza, az epikus életábrázolásnak annyira híjával van, hogy aligha illeti meg hely egy ilyen szűkreszbott válogatásban. Hasonlókép kritikus része a harmadik kötetnek a „Nyelv és irodalom“ c. fejezet is. Vörösmarty nyelvészeti és kritikai munkássága izgató, fel nem tárt irodalomtörténeti probléma. Az Akadémia munkásságának megindulása egyúttal harcot hozott helyesírásunk egységesítéséért és nyelvünk nyelvtani rendszerezéséért; ugyanezen időben folynak le az utolsó csatározások költészetünk tiszta magyarnyelvűségéért (l. a Pályalombokat) s a gyorsan magyarosodó és polgárosodó Pesten új nyelvújító hullám indul el, melynek jellegzetességeit, Kazinczytól elűtő vonásait még nem vizsgáltuk meg. Vörösmarty kivette a részét mindezekből a harcokból. Dolgozott szótáron, nyelvtanon, alkotott új szavakat, javaslatot dolgozott ki a helyesírás egyszerűsítésére stb. Mindezek ellenére túlbecsülésnek éreztük, amikor W. a bevezetőben azt mondja, hogy Vörösmarty tudósa volt a nyelvnek. S így természetesen túlzottnak látjuk azt a teret is, amelyet Vörösmarty nyelvészeti tevékenysége bemutatására áldoz. A helyesírás egyszerűsítésének soha ki nem vitt javaslata nyugodtan mellőzhető lett volna, a Horvát István-nal lefolytatott éleshangú, de tárgyilag érdektelen vitának is gyöngye menlevél volna a Tánecsics (Stánecsics) Mihályról írt néhány sor. Inkább megértjük és helyeseljük az irodalmi kritikákból vett szemelvényeket, éppen néhány kortársíróról szóló jelentős mondanivalójuk miatt.

Összefoglalva: a bevezető tanulmány és a válogatás — a jelzett néhány kifogástól eltekintve — jól szolgálja a nagy célt, az új, az igazi Vörösmarty bemutatását. Segít visszaadni a nemzetnek azt a Vörösmartyt, aki életében is, annak szinte minden szakaszában a nemzeté volt s egyútt küzdött a nemzet legjobbjával, az egész nép érdekében. Jól esik látnunk, hogy a polgári korszak külsőleges, tartalmatlan ünnepléseivel szemben szocializmust építő korunkban igazi találkozás jött létre a jelen dolgozó magyarsága és az új Magyarországért küzdő reformkor legnagyobb költője között.

Barta János